

bi ju bili kje v večjem obsegu zaposlili. In vendar bi prvi predstavniki starejše in mlajše umetniške struje zaslužili, da postavijo spomenike svojemu znanju in talentu in svoji generaciji. Tam, kjer umetnost ustvarja samo za muzej in galerijo, je to dokaz kulturne nedozorelosti družbe, v kateri nastopa. Bojim se, da si dajemo s tem pečat kulturne zaostalosti, prav gotovo pa je, da se medsebojno premalo spoštujemo. Frst.

Dr. Josip Mal, **Zgodovina umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih**. Ljubljana, 1924. Narodna galerija. 8°, str. 142, 69 slik na prilogi.

Intenzivno znanstveno delo zadnjih let je zbudilo splošno zanimanje v izobražencih, ki se dotlej niso mnogo pečali z duševno posestjo lastnega naroda. Posredovalno vlogo med pridobitvami znanosti in zanimanjem publike, ki potrebuje za svojo stopnjo poljudno pisanih del, je prevzela informativna literatura, ki postaja tudi pri nas precej vsestranska in je namenjena v enaki meri domovini, kot tujini. Malova knjiga »Zgodovina umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih« je nastala iz potreb našega časa, ki hoče zanesljivega pouka na podlagi današnjega stanja v raziskovanju. Za slovensko upodabljačo umetnost je napisal F. Stelè svoj »Oris zgodovine umetnosti«, ki se peča s snovjo idejno-razvojno po osebnih vidikih in predstavlja dragocen idejni prispevek, prav zato pa ne more postati popularna knjiga. Za hrvatsko in srbsko umetnost pogrešamo zgodovinski pregled popolnoma, potreben pa je bil že zdavnaj. Mal je torej zasnoval koristno delo, ko je v eni knjigi združil zgodovino umetnosti pri vseh jugoslovanskih narodih.

Avtor je obdelal vso snov, ki jo nudi teritorij današnje države, oziral se je tudi na umetnostne spomenike, ki so nastali na naši zemlji izven današnjih državnih meja. Po splošnih kulturnih vplivih, pod katerimi je rasla naša upodabljača umetnost, je razdelil knjigo na štiri glavne odstavke: Slovenijo, Hrvatsko, Dalmacijo z Istro in Srbijo z Bosno ter popisuje v okviru teh poglavij arhitekturo, plastiko in slikarstvo z grafiko. Ker je snov obdelana kolikor mogoče na kratko, tako da podaja le važne ugotovitve in podatke, je pridelal avtor vsakemu poglavju seznam važnejše literature za one bralce, ki žele podrobnejšega studija. Pravilno je, da avtor svojega dela časovno ni omejil, da zasleduje vse panoge upodabljače umetnosti do današnjega dne in skuša biti vsem dobam enako pravičen. Tako je nastala neobičajno vestno sestavljena knjiga, ki lahko služi vsakemu izobražencu kot učbenik zgodovine domače umetnosti. Avtor s svojim objektivnim, ne prekrepkim jezikom črta bujne kontraste umetnostne preteklosti, ki se je gibala na južnoslovanskih tleh med ekstremi severa, Italije in Vzhoda. Podlaga za njegovo delo so mu bila, v seznamu literature navedena, domača in tuja znanstvena raziskavanja in se je posebno oziral na novejšo pridobitve. Narodna galerija je knjigo opremila z nenavadno skrbnostjo. Format ustreza resnosti vsebine, tisk je jasen in tudi marginalne note dosežajo svoj namen. Ilustrativni del je seveda moral — z ozirom

na ogromno opisano snov — ostati torzo. V pošteev so prišli le izbrani in posebno značilni vzorci do konca XIV. stol. Knjiga, ki je izšla kot prvi zvezek zasnovane »Knjižnice Narodne galerije«, ustreza svojemumu namenu učbenika v polni meri in tvori koristen uvod za poznejše izdaje Narodne galerije.

Fr. Mesesnel.

Jos. Ribičič: **Kraljica palčkov**. »V kraljestvu palčkov«, 2. del. Uglasbil Marij Kogoj, lesoreze izdelal Avgust Černigoj. Založilo v proslavo svoje petdesetletnice »Goriško učiteljsko društvo« 1873—1923. Natisnila tiskarna »Edinost« v Trstu 1923.

Ne navajam te knjige radi njene literarne vsebine, ampak le radi njene opreme, s katero se je uvedel kot ilustrator Avgust Černigoj. Pa tudi ne toliko radi njega samega, ki je po svoji umetnosti še v polnem razvoju, da še več, iskanju, ampak za to, da izrazim svoje veselje nad kulturnim pokretom med primorskimi rojaki. Vse znake mladosti nosi ta na sebi — saj ga ustvarja po večini mladina, ker so starejši kulturni delavci odšli v Jugoslavijo — in v tem je tudi njegova prednost. S kako težavo se n. pr. pri nas uveljavi mlad umetnik, kako kritično motrimo vsako njegovo delo, kako čutimo pogosto, da leži nad našo sodbo in jo omejuje tradicija ter po nji že udomačen, vsestransko izbrušen izrazni značaj. Onstran meje pa se mi zdi, če pogledam publikacije, da veje ravno glede oblikovne umetnosti čisto drug veter. Deloma je to pač posledica pripojitve italijanskemu kulturnemu ozračju, kjer vlada neoporečno večja možnost individualnega razmaha. Nemško ozračje, v katerem smo živeli prej mi, ki še sedaj pri nas prav aktivno sodeluje, je temu naravnost nasprotno. Vse je opredeljeno, vse klasificirano v zrelo in nezrelo in ne prikoplješ se kmalu do priznanja. Poleg tega smo pa še provinca, tudi danes še in bomo še dolgo. Tam zunaj se mi zdi, da kljub neznosnemu narodnemu in političnemu pritisku ljudje globlje dihaajo in širje gledajo — vsaj inteligentni del. Mogoče pa, da je ravno ta pritisk deloma vzrok, da so bolj svobodne druge sile.

Poglejmo samo na opremo literarnih proizvodov zadnjih let tam doli, pa bomo videli, v čem je ta prijetna razlika med tu in tam. Pri nas imamo zadnja leta pravzaprav samo eno tudi umetniško široko zasnovano podjetje, Erjavec-Fleretove Izbrane spise za mladino, ki jih izdaja Učiteljska tiskarna.

Ne bom odrekal tem izdajam splošno nadporečnega okusa v opremi, a vseeno bi vprašal, kje je ostal ustvarjajoči duh slovenskega umetnika, kaj so nam vse te ilustracije dosedaj nudile, s čim so nas obogatile? Uredniki so si zamislili pač lepó popolno galerijo slovenskih ilustratorjev in kot zrcalo zmognosti sodelujočih bo zbirka res dragocen dokument, ne bo pa reprezentativni dokument umetniške potence sedanje slovenske generacije. Poglejte samo imena, pa boste videli, da se res sami sebe bojimo. Edina potenca med njimi je Vavpotič, pričakovali smo še Stiplovška, a tudi ta je razočaral, ker ni ustvarjal s srcem.

Pa vzemimo primorske publikacije. Bevkove knjige sta opremila brata Kralja in Spazzapan. V njih ni samo težnje po originalnosti, ampak je to, kar so podali, tudi občuteno. Pa vzemimo Novi rod, ki si je upal za naslovno stran prinesiti celo rizbo učenca ljudske šole in pokazati prvence že omenjenega Černigoja. In 2. letnik Jadranskega almanaha, kateremu je dal Spazzapan naslovno stran, ki mu je ne bi zlepa odobril kak naš založnik, čeprav je ploskovna dekoracija popolne zrelosti. Ali ni značilen slučaj z Resovim Dantejem? Italijanska založba ni našla pomisleka, prinesiti kot naslovno stran ujedkovino Toneta Kralja, predstavljajočo pekel, vice in nebesa: še več: znala jo je podati v harmoniji s celoto tako, da se zdi kot ustvarjena za njo, slovenski založnik pa si je ni upal prinesiti in je vzela iz nje samo črke.

Vse te misli so mi prišle na um ob Ribičičevi Kraljici palčkov. Ne odobravam sicer Černigovjevih ilustracij popolnoma, niti malo se ne slepim glede njihove originalnosti, kajti vidi se jim, da so nastale pod različnimi vplivi in da spadata uvodna in zaključna vinjeta celo v drug sistem. Poudariti pa moramo vendar barvno dekorativno vrednost ilustracij v tekstu in ovojnega lista. Ovojni list ponavlja dva vzorca, katerih motivi so povzeti po vsebini knjige, in je v svojem dekorativnem učinku neoporečen. Tekst pa krasi in in vsebinsko ilustrira šest trobarvnih lesorezov, ki so nameščeni vselej kot glave nad tekstom. Njihovo barvno dekorativno vrednost smo že omenili; povedati moramo še, da so skoz in skoz naivno pojmovani in podani (prim. pos. kuhinjo, str. 19, kraljičino spalnico, str. 27 ali konec str. 31.). Kljub iskanju in neustaljenosti v formalnem oziru moramo Černigoju priznati velik dekorativni smisel, smisel za knjižno opremo in dar za interpretacijo. Frst.

Fr. S. Stiplovšek: **Stari Maribor**. 1. mapa, Ulice; 12 lesorezov. Maribor, 1924.

Mapa originalnih lesorezov. Umetnik jih je sam vrezal v les in sam tiskal. To sicer danes tudi pri nas ni več osamljen pojav, vsekakor pa med poskusi, podati nekaj poezije naših starih mest, dosedaj med najboljši posrečenimi. Stari Maribor je gotovo tudi primeren za tako nalogo, ker nudi polno učinkovitih pogledov in kombinacij. Pa tudi lesorezna tehnika, ki daje že sama neko arhaično razpoloženje, pomaga označiti to, za kar umetniku gre, starinsko razpoloženje, romantiko nemih mračnih zidov, streh, lokov, odprt in njihovih kombinacij, ki niso hotene, ampak slučajne, s katerimi pa naš instinkt veže neki določen karakter, kadar jih opazuje in doživlja, kakor bi bila to živa bitja in bi bivala v njih duša ter se po njih javljala osebnost mesta, katerega del tvorijo. Stiplovšek je podal v 1. mapi Mesarsko ulico, križišče v Mesarski ulici, Lekarniško ulico; pogled na Magdalensko cerkev, dvakrat Splavarsko ulico, Minoritsko ulico, Dravsko vojašnico, Jenkovo ulico, Židovski stolp, Volkmerjevo ulico in hiše v Grajski ulici. Nekatere od njih so izborno podane, tako Mesarska in Lekarniška ulica, pogled

na Magdalensko cerkev in Židovski stolp; pri tem zadnjem se ti zdi, da se lokavo ozira po tebi. Nekatere druge se mi zde manj dobre, posebno kjer odreče preprosta jasnost, kakor v Minoritski ulici ali križišču v Mesarski ulici. Doživeti teh motivov, kakor jih je doživel in podal Stiplovšek, ni mogoče vselej, posebno ne v vrvenju dnevnega življenja, četudi so to manj obiskani koti, kjer je glavni milje le samota in veličina tega osamljenega bitja, najbliže pride tem listom vtis v jasni mesečni noči, ko dobe obrisne forme vsled nejasnosti vseh detajlov čisto drug, učinkovitejši pomen.

Stiplovšek obeta nadaljevanje; radovedni smo na njegove interjerje, kjer je problem kompliciranjši kot pri teh velikih linijah in masah. — Pozdravljam ta poskus, ker umetnost, ki uči gledati in odkriva prezrte lepote, vrši važno nalogo v času, ko smo zgubili intimni stik z okolico, v kateri se gibljemo. Frst.

M. D. Gjurić: **Belgrade 9.—12./I., 1924**. Album litografij.

Gjurić, ki je našim čitateljem znan kot izdajatelj Grafičke umetnosti, ki se je pozneje prelevila v Umjetnost, in ki je kot grafik razstavljal že tudi v Ljubljani, se je pojavil naenkrat na novem polju, ki bi ga najlaže označili s pojmom grafične žurnalistike. Ob Paskievičevem procesu so prinašali dnevniki njegove naglo skicirane vtise iz sodne dvorane. Sestanek male entente v Belgradu pa mu je dal v tem oziru še bogatejšo priliko in ohranil je v nagli malopotezni karakteristiki obraze tam zbranih državnikov in žurnalistov. Te je sedaj izdal v kamnotisku na 34 listih, katerih prvi štiri so lastnoročno signirani. Serijo uvaja umetnikov avtoportret.

Slično mapo karakternih študij je izdala tudi revija Bankarstvo o priliki kongresa jugoslovanskih trgovskih in denarnih organizacij v Zagrebu. Kakorkoli bi sodili o umetnosti v žurnalistični službi (tudi pri nas se je zadnji čas začela pojavljati v Jutru in Narodnem dnevniku), moramo pred Đuričevim albumom vendar priznati, da se je rodil iz neoporečene ambicije človeka, ki se hoče uveljaviti. Publikacija Belgrade je svojevrsten kulturni dokument naše dobe. Frst.

Dilo Josefa Mánesa, sv. II. Líd československý. Obdelal Fr. Žákavec. Praga, 1923. J. Štenc.

Ta knjiga ima po pisateljevih besedah v uvodu namen sistematično opisati vse Mánesovo razmerje k češkoslovaškemu ljudstvu in razvojno oceniti njegove posledice. Jožef Mánes, največji umetnik dobe češkega narodnega probujenja sredi XIX. stol., je šel zavedno med ljudstvo. Vzgojen v nemških šolah, se je že v mladosti v Monakovem ob vtisih eksaltiranega nemškega nacionalizma zavedel svojega čestva. Ko se je kot dozorel umetnik vrnil v domovino, ga je na Moravskem in pozneje na Slovaškem prevzelo zanimanje za ljudstvo, njegove slikovite običaje in obleke. Rezultat teh romantično navdahnjenih študij je bilo obogačenje njegovega umetniškega dela. To je